

Jeskyňě Na Špičáku

Evelyna Vozábalová

Jeskyňě Na Špičáku, dříve nazývaná Supíkovická krápníková jeskyňě, se nachází v jižním svahu nápadného osamělého vrchu Špičák (518 m n. m.), jižně od obce Supíkovice v okrese Jeseník. Je jedním z nejznámějších podzemních krasových jevů Jesenického krasu a spolu s jeskyňemi Na Pomezí je zpřístupněna pro turisty.

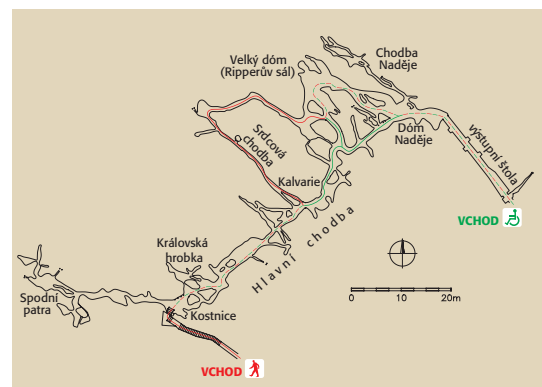
Stručná geologie

Tato naše nejmenší jeskyňě má zcela odlišný charakter od ostatních jeskyní v krasových oblastech České republiky. Tvoří ji masivní světlešedé, tektonicky málo porušené celistvé mramory stáří 350–380 milionů let. Mramory se usadily původně jako vápence na dně devonského moře, které dnešní Slezsko a Moravu postupně zaplavovalo od severu k jihu. Geologicky patří k pruhu mramorizovaných vápenců patrně devonského stáří, které tvoří úzký pruh v sérii nekarbonátových hornin tvořících východní sektor sedimentárního pláště žulovského masivu. Tento masiv je rozsáhlé těleso, které se rozkládá mezi Rychlebskými horami a Hrubým Jeseníkem, kde vystupuje na povrch v Žulovské pahorkatině. Od Rychlebských hor je odděleno okrajovým sudetským zlomem, od Hrubého Jeseníku morfologicky výraznou sníženinou, kterou protéká řeka Bělá. K severu se zvolna noří pod neogenní a kvartérní sedimenty Slezské nížiny. Žulovský masiv patří k neusměrněným variským, pozdně orogenním masivům moravskoslezské části Českého masivu. Tvoří jej převážně žuly a granodiority, v nichž jsou na mnoha místech uzavřeny kry okolních krystalických hornin, často také zkrasovělých mramorizovaných vápenců.

Během geologického vývoje byly vrstvy vápenců rozlámány a zvrásněny spolu s okolními horninami. Přitom byly částečně přeměněny vyvřelými horninami, zvláště pak žulou, do podoby krystalických vápenců-mramorů.

Na tektonicky narušené vrstvy mramoru, které budují vrch Špičák a jeho okolí, výrazně působily srážky i povrchové vodní toky. Rozpouštěním kalcitu postupně rozšiřovaly pukliny, vytvářely podzemní kanály, kterými voda odtékala do vznikajících údolí, a pomalu vytvářely jeskyňní labyrint. Za podmínek, které panovaly na většině území dnešní České republiky, by jeskyňní systém pod Špičákem dnes pravděpodobně sestával z úzkých puklin pro člověka neprostupných.

Severský kontinentální ledovec, který se zejména v předposlední době ledové (saalské) zhruba před 150 tisíci lety zastavil až o naše pohraniční hory, však významně ovlivnil další vývoj jeskyňě. Při oteplování a pozvolném ústupu ledovce modelovaly jeskyňi i jeho tavné vody. Výrazně agresivnější ledovcová voda urychlila vývoj podzemních dutin, a protože se v nich po velmi dlouhou dobu tvořila trvalá podzemní jezera, způsobila zejména jejich rozšiřování. Neaktivněji rozpouštěla vápenec při hladině jezer, takže podzemní chodby dostávaly neobvyklý srdcovitý profil a v celém systému vznikla výrazná horizontální úroveň stropů a výklenků. Vytvořil se tak labyrint pravoúhle orientovaných chodeb připojujících se od severozápadu k hlavní chodbě, jež má směr JZ–SV, a sleduje tak zhruba jižní úpatí Špičáku. Tato geneze a modelace jeskyňě nemá v ČR obdoby a také v jiných zemích je velmi vzá-

ná. Do světové odborné literatury byl tento fenomén uveden právě na příkladu jeskyňě Na Špičáku.

Dnes jsou chodby vyššího patra jeskyňě již bezvodé a hladina vody se objevuje občas ve dvou propástkách, kde v průběhu roku jen nepatrně kolísá. Z podzemního labyrintu je známo 410 metrů.

Hydrologie

Také hydrogeologické poměry supíkovického krasu jsou velmi složité a doposud jen

Charakteristické profily chodeb jeskyňě Na Špičáku

Foto P. Zajíček

velmi málo známé. Podzemní i povrchové odvodňování tohoto území nijak nesouvisí s uspořádáním dnešní údolní sítě. Na jihu, v oblasti Špičáku, se v současnosti celé území nachází vysoko nad dnem údolí řeky Bělé, takže pohyb povrchových a podzemních tekoucích vod směřuje k severu ve směru celkového sklonu povrchu. Barvicími zkouškami bylo potvrzeno, že hlavní část podzemních vod se pohybuje velmi rychle z okolí jeskyně Na Špičáku směrem k severu a objevuje se na povrchu nejprve na dně jámového lomu v Supíkovcích a potom na dně Supíkovického potoka již pod Velkými Kuněticemi na polském území. Režim podzemních vod supíkovického krasu má zvláštní ráz. Pruh zkrasovělých mramorů zřejmě ve svých krasových dutinách drenuje vody i ze širokého nevápencového údolí. Svědčí o tom velká vydatnost jeskynního pramene načepovaného při těžbě mramoru na dně supíkovického lomu. Voda je velmi tvrdá, silně mineralizovaná, mikrobiologicky zcela sterilní. Velmi pravděpodobně jde tedy o vodu hlubinné krasové cirkulace, která má ráz fosilní vody.

Sekundární krasová výzdoba

Jeskyně Na Špičáku neoplývá bohatou krápníkovou výzdobou. Mnoho z ní už stačilo zničit návštěvníci v průběhu staletí, kdy bylo podzemí volně přístupné. Přesto se dochovaly masivnější sintrové náteky na stěnách a částech podlah i drobné stalaktity a záclonky ve výklencích. Za zmínku stojí také malé sintrové jezírko ve Velkém dómu. Pozoruhodným jevem je současná, poměrně rychlá tvorba nových krápníkových útvarů zatím v podobě dutých brček. Jeskyně je také

jednou z mála lokalit s výskytem nickamínku – kašovitě hmoty, v podstatě nezpevněného sintru. Stěny i stropy některých chodeb jsou pokryty silnou vrstvou místy suchého a drobivého, místy rozbředlého a mazlavého sintru, který vytváří agregáty květákovitých tvarů. Tento amorfni vápenec byl na rozhraní středověku a novověku seškrabován jako zázračný lék a používán k teplým obkladům jako antacid, při léčbě úplavice, zhoubných horeček, k vysoušení všech druhů vředů apod. Pověra o jeho léčivosti se k nám donesla z alpských zemí.

Historie

Jeskyně Na Špičáku je známa od nepaměti, ale s jistotou lze tvrdit, že patří k nejstarším písemně doloženým jeskyním ve střední Evropě. V roce 1430 se o ní ve své příručce pro hledače zlata zmínil prospektor Anthonius Wale z Krakova jako o pradávnm horním díle. Jeskyně byla zřejmě silně frekventovaná nejen před tímto datem, ale i později. Již ve 13. století poskytovala bezpečné útočiště obyvatelstvu v průběhu tatarských a tureckých nájездů, napoleonsko-pruských válek v 19. století a při dalších, většinou válečných událostech. Sloužila za úkryt lidem pronásledovaným církví nebo zákonem. Podle pověsti se zde ukrývali a své bohoslužby konali čeští bratři po bitvě na Bílé hoře (1620) a není vyloučeno, že po nějakou dobu byla jeskyně i poustevnou. Na počátku 19. století tu byla nalezena lidská kostra pokládaná za pozůstatky osamělého návštěvníka, který v podzemí zabloudil a vysílením zemřel.

Roku 1884 navštívili jeskyni geologové Alexander Makowsky a Anton Rzehak. Jesky-

Vrápeneček malý (*Rhinolophus hipposideros*) je kriticky ohrožený druh vrápence v ČR. Jeskyně Na Špičáku je jeho zimovištěm.

Foto J. Šafář

Nickamín; lidé ve středověku věřili, že tento amorfni vápenec má léčivé účinky.

Foto P. Zajíček

ni prozkoumali, odborně popsali a dali pořídit i její plán, který velmi pečlivě nakreslil vojenský topograf Johan Ripper, zeť zakladatele lázní Jeseník Vincenze Priessnitz. Jeho pozoruhodně přesná mapa byla používána ještě počátkem 20. století.

V letech 1884–1885 bylo v úzké skalní průrvě vystavěno kamenné schodiště s převýšením osmi metrů a jeskyně byla zpřístupněna Sudetským horským spolkem (Sudeten Gebirgsverein). Již tehdy vcházely skupinky návštěvníků do jeskyně s průvodcem a na cestu si svítily svíčkami nebo karbidovými lampami. Vzhledem k vysokému vstupnému zájem o prohlídku jeskyně nebyl velký, a proto se spolek posléze provozování jeskyně zřekl. Přesto byla až do 2. světové války významným turistickým centrem. Za války se jeskyně stala nuceným úkrytem pro několik příslušníků německé armády rozdrčené u Opavy. Vojáci si obstarali mezi místním německým obyvatelstvem jídlo a civilní oblečení, ale zajetí se přesto nakonec nevyhnuli. Na počátku roku 1947 byli poblíž Supíkovic chyceni dva příslušníci wehrwolfů, kteří se rovněž zdržovali v jeskyni. Organizace Wehrwolf byla předvojem, který měl

Nové přemostění z roku 2008

Foto E. Vozábalová

připravit cestu pro průchod velkých skupin banderovců přes naše území na západ.

V roce 1949 převzal opuštěnou jeskyni komunální podnik v Jeseníku a následně Turista, národní podnik, který ji v letech 1954–1955 prostřednictvím národního podniku Baraba upravil, opatřil raženou výstupní štolou a zavedl do ní elektrické osvětlení. Provoz jeskyně byl slavnostně zahájen v květnu 1955. V roce 1994 byly přístup k jeskyni i některé užší partie na prohlídkové trase přizpůsobeny parametrům invalidních vozíků, a tak – také díky přirozenému horizontálnímu směru chodeb – se stala jeskyně bezbariérovou. Od září 2007 do března 2008 prošla rozsáhlými opravami.

Nevyhovující zkorodované nosné konstrukce a zábradlí byly odstraněny, přemostění propástek bylo vyřešeno vybudováním mostků jednoduché a lehké ocelové konstrukce z matných nerezových materiálů, konstrukce lávek byla rovněž využita pro uložení trasy rozvodů inženýrských sítí. Při návrhu a realizaci nebyly uplatněny výrazné ozdobné a estetické prvky, aby neodváděly pozornost od výzdoby jeskyně. Úroveň prohlídkové trasy byla místy snížena až o 30 cm, byl opraven poškozený povrch chodníků a dále byly odstraněny staré zátěže a nefunkční pozůstatky původních

zpřístupňovacích prací. Snížení chodníků dnes umožňuje pohodlný a bezpečný průchod jeskyní. Úpravy byly dokončeny kompletní výměnou svítidel a dorozumivacího zařízení. Chodníky jsou osvětleny pozičními světly, sloužícími v nouzi při náhlém výpadku elektrické energie, atraktivní partie jsou nasvíceny reflektorovými svítidly. Celý systém je řízen jednoduchým dálkovým ovládáním.

Historické nápisy a kresby na stěnách jeskyně

Jeskyně Na Špičáku patří mezi přírodní tvory poznamenané velkým množstvím nápisů a kreseb, z nichž některé jsou velmi staré. Byly vytvářeny různou technikou: nejběžnější jsou záznamy psané uhlím, červenou a hnědou rudkou, ale i tuhou nebo inkoustovou tužkou. Některé nápisy jsou tesány, ryté nebo vyškrabovány do skalní stěny. Pomineme-li nečitelné nápisy, jména a texty bez udání letopočtu, nejvíce záznamů pochází z 19. a počátku 20. století. Nejstarší datovanou památkou je do mramorové stěny Srdcové chodby vyťukávaný turnajový štít, uvnitř se stylizovaným výjevem snad Adama a Evy pod stromem poznání, nad nímž se nacházejí písmena „HB“ a rok 1519. Nejvýznamnější a zároveň ústřední epigrafickou památkou je vyobrazení motivu ukřižování v prostoru tzv. Kalvárie na křížení hlavní a Srdcové chodby.

O zdejších nápisích se vlastivědná literatura zmiňuje již od sklonku předminulého století. Historické nápisy a malby upoutaly pozornost vlastivědného pracovníka Adolfa Kettnera v 80. letech 19. století, zatímco Emil Rzehak, který Supíkovicou jeskyni navštívil v roce 1897, pokládal epigrafické památky za falza. Na výjimečnost jeskyně upozornil v roce 1953 Josef

Skutlil; zvláštní pozornost věnoval také výjevu ukřižování, jehož součástí měl být i „dorůstající měsíc“, rovněž provedený hnědočerveným barvivem. Skutlil též upozorňoval na riziko zániku nápisů působením prosakující vody a tvorbou nickamínku. V *Přírodovědném sborníku Ostravského kraje XIV.* v témže roce pak píše své shrnutí: „Uvedená revise epigrafického materiálu, který bude za několik desítek let jistě opět daleko zchátralejší a nezřetelnější, než ho bylo možno dnes zaznamenat, byla ještě v jednom ohledu důležitá. Mokré stěny supíkovicé jeskyně, která je jinak paleontologicky i archeologicky sterilní, na nichž vápenné mléko rozkládá k nepoznání historické nápisy staré jen několik staletí, ukazují zřetelně, proč asi bezvýsledně se pátralo v našich jeskyních dosud po prehistorických kresbách a dokladech starého nástěnného umění, jejichž nedostatkem se tak liší jinak umělecky bohaté středoevropské paleolitikum od paleolitika západní oceánské oblasti.“

Od roku 2003 probíhá v jeskyni již V. etapa dlouhodobého vědeckovýzkumného úkolu *Záchranná dokumentace, studie obnovy a rekonstrukce historických nápisů a maleb v NPP Jeskyně Na Špičáku*, kterou pro Správu jeskyní ČR zajišťuje speleoantropologické pracoviště Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě. Předběžný epigrafický průzkum jeskyně v roce 2003 a následná I. etapa projektu proběhly za spoluúčasti pracovníků Vlastivědného muzea Jesenicka a Oddělení přírodních věd Slezského zemského muzea v Opavě.

Národní přírodní památka Na Špičáku

Národní přírodní památka (NPP) Na Špičáku byla vyhlášena na zalesněném vrcholu

Nejstarší nápis datovaný do roku 1519 se nachází v Srdcové chodbě.

Foto P. Zajíček

Skalní město Na Špičáku je tvořeno zkrasovělými skalami bizarních tvarů.

Foto J. Šafář

Velkého Špičáku tvořeném skalními výchozy středně až svrchně devonských krystalických vápenců. Platný právní předpis o vyhlášení zvláště chráněných území vydalo Ministerstvo kultury ČR dne 10. 11. 1970, později přehlášených do kategorie NPP: zákon č. 114/1992 Sb., vyhláška 395/1992 Sb. na rozloze 7,05 ha. Jedná se o část kuželovitého tropického krasu vzniklého v neogénu a pohřbeného z velké části pod glaciálními štěrkopískovými nánosy. Tyto sedimenty v bezprostřední blízkosti NPP dosahují mocnosti přes 40 metrů. Relativní výška Velkého Špičáku je cca 70 m. Skalní defilé Velkého Špičáku vytváří hřebcovitě uspořádané skalní město se skalními jehlami v délce 260 m, se znaky periglaciální modelace. Vrstvy mramorů jsou na povrchu nevýrazně zkrasovělé, z drobných tvarů se na skalách vyskytují vrstevnaté a jamkové škrapy a mrazový srub.

Na povrchu tohoto významného krasového území jsou přirozené porosty tisů červeného (*Taxus baccata*) vtroušené mezi vápnomilné bučiny. Z území je známo 12 druhů letounů (*Chiroptera*), přičemž podzemní prostory jsou důležitým zimovištěm osmi druhů. Nejpočetnější je kriticky ohrožený vrápenec malý (*Rhinolophus hipposideros*). Přirozený bukový les slouží také jako významné loviště pro některé druhy letounů.

Hlavním motivem ochrany NPP je zachování krajinných prvků, povrchových a především podzemních krasových jevů v území a udržení původních druhů fauny a flóry. Schválený *Plán péče o národní přírodní památku Na Špičáku na období 2007–2016* je závazným podkladem pro realizaci praktických zásahů v něm uvedených.

*Autorka pracuje jako vedoucí
Správy Jeskyně Na Špičáku*

SUMMARY

Vozábalová E.: The Na Špičáku Cave

The Na Špičáku Cave is one of the most famous underground karst phenomena of the Jeseníky Karst and one of its two show caves. It passes through Velký Špičák Hill (518 m a.s.l.), which is a top of the volcanic cone, protruding from continental glacier sediments south of the village of Supíkovice (District of Jeseník, northern Moravia). The cave is formed by massive light-grey, tectonically less damaged compact marbles that are 350–380 million years old. A mostly horizontal labyrinth of passages, fissures and domes was formed by surface water flows in crystalline limestones – marbles. Nevertheless, their heart shaped forms were modulated by underground lakes established by melting of the continental glaciers which had reach

what is now the Czech Republic particularly during the last but one Ice Age. The date of the caves's discovery has not been known, but the first written reference to the cave dates back to 1430. A lot of unique historic inscriptions on walls confirm a frequent presence of humans there. The cave is among the oldest caves in Central Europe, having been documented by written evidences. Because The Na Špičáku Cave became officially accessible to the public in 1885, it also is one of the first show caves in the country. The cave has no stalactite ornaments, because they were heavily damaged by visitors during centuries when the underground had been freely accessible. Moreover, unconsolidated sinter occurs there, covering ceilings and walls and forming cauliflower – like aggregates. Since 2003, a long-term archaeological research of epigraphic monuments has been carried out there. The cave is a part of a Specially Protected Area, namely the Na Špičáku National Nature Reserve.